

NAGY FERENC*

A bűncselekmény-fogalmi változások és irányzatok a német büntetőjog fejlődésében

I. Bűncselekmény-fogalmi alapmodellekről

A bűncselekmény tudományos fogalmának történetileg kialakult *alapmodelljeit* illetően Európában az ókori, illetve a középkori jog jellemzője az *eredményfelelősség*. A magatartás következtében beálló eredményért felelt mindazon személy, aki jelen volt és közreműködött a cselekménynél, például egy emberölésnél. Az eredményfelelősséggel sokszor együtt járt a kollektív felelősség intézménye, amelynek alapján nem csak a cselekmény elkövetőjét vonták felelősségre, de annak családtagjait, vagy esetleg azt a közösséget is, amelyhez az elkövető tartozott. Ebben a rendszerben egyedül a kifejtett magatartás, illetve az okozott eredmény állt a figyelem középpontjában. Szubjektív adottságok figyelembe vétele csak akkor és úgy következhetett be, ha az a külső magatartásban nyilvánult meg.

A *kánonjog* az eredményfelelősség ellentettje, legalábbis annyiban, hogy a *bűnös akarat* a kiinduló- és kapcsolódási pont a büntetés elrendelése számára. A kánonjog szerint ugyanis a bűn nem csak a bűnös magatartással azonos, hanem már a bűnös gondolatot is magában foglalja. A bűncselekményeknek súly szerinti osztályozása a kánonjog számára idegen, az egyházjogi konstrukció pedig a világi modern büntetőjog számára nem tűnik alkalmasnak.¹

A bűncselekménytan kora újkori alakulására mindenekelőtt a természetjog felfogása volt befolyással. Így *Samuel Pufendorf* (1634–1694), aki a beszámítás (*imputatio*) fogalmát, az első fejlődésképes gondolati formát megalkotta.² Későbbiekben különbséget tettek az *imputatio facti*, az objektív (külvilági tett-) beszámítás, és az *imputatio iuris*, a szubjektív (személyes felelősségi) beszámítás között.

A XIX. században egyre jobban elfogadottá válik az, hogy önmagában sem a bűnös gondolat, sem az eredmény nem elegendő a büntetőjogi felelősség megállapításához. A bűncselekmény külső és belső, illetve *objektív és szubjektív elemeit különböztetik meg*

* egyetemi tanár, SZTE ÁJTK

¹ GROPP, WALTER: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 3. Aufl. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, 2005. 107–108. pp.; NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog. Általános Rész I.* Iurisperitus Bt., Szeged, 2014. 135. p.

² JESCHECK, HANS-HEINRICH: *Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil*. 4. Aufl. Duncker & Humblot, Berlin, 1988. 377. p.

és választják szét (Grolman és Heffter).³ A bűnelkövető által előidézett külvilági változás objektíve beszámítandó, míg a szubjektív beszámítás a bűnösség körében történik.⁴

A modern négytagú bűncselekmény-fogalom (tényállásszerű, jogellenes és bűnös cselekmény) létrejötte és kialakítása a humanizmus és a felvilágosodás nagy jogászáinak és gondolkodóinak a mai napig meghatározó teljesítményén nyugodott. Ezen eszmei és szellemi bázison keletkezett több mint 120 éve több szakaszban a különböző dogmatikusok műveiből a jelenleg is használt bűncselekmény-fogalmi struktúra.⁵

1. A bűncselekmény-fogalom tartópillér-elemeinek felfedezése

A cselekmény fogalma először Albert Friedrich Berner (1818–1907) 1857. évi tankönyvében⁶ a bűncselekményi rendszer alapkőveként szerepelt. Szerinte „minden, amit különben még a bűncselekményről állítanak, azok csupán állítmányok (predikátumok).”⁷

A tényállás(szerűség) fogalma Ernst von Beling (1866–1932) híres bűncselekmény-tani monográfiájában (1906) vált elfogadott bűncselekmény-fogalmi elemmé. Beling szerint a tényállás azon ismérvek foglalatja, amelyekből kitűnik, hogy melyik bűncselekményről van szó *tipikusan*: „A tipikusság vagy tényállásszerűség mint a cselekmény sajátossága ezáltal a bűncselekmény fogalmi ismervévé vált”.⁸ A tényállás ezen a módon, mint a jogellenességi és a bűnösségi ítélet vonatkozási pontja, és mint a büntető-törvény garanciális funkciójának legfontosabb hordozója a bűncselekmény felépítésében uralkodó álláspontot ért el.

A bűnösségtől független objektív jogellenesség elismerésének követelése Rudolf von Jheringnél (1818–1892) jelentkezett először 1867-ben megjelent „Das Schuldmoment im römischen Privatrecht” című művében.⁹ Jhering ebben a munkájában alakította ki az objektív jogellenesség fogalmát a polgári jog számára, amelyben bizonyította, hogy a szubjektív bűnösség/vétkekesség momentuma bizonyos jogsértések esetében, amelyekből jogkövetkezmények adódnak, nem játszik szerepet.¹⁰ Az objektív jogellenesség fogal-

³ Grolman, Karl Ludwig (1775–1829) több művét és Heffter, August Wilhelm (1796–1880) 1833. évi büntetőjogi tankönyvét hivatkozza SCHMIDT, EBERHARD: *Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege*. 3. Aufl. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1965. 226–228. pp. és 283. p.; lásd továbbá GROPP, WALTER: *Vestigia Iuris Criminalis*. In: GROPP, WALTER – LIPP, MARTIN – STEIGER, HEINHARD (Hrsg.): *Rechtswissenschaft im Wandel*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2007. 27–29. pp.

⁴ NAGY 2014, 135. p.

⁵ JESCHECK, HANS-HEINRICH – WEIGEND, THOMAS: *Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil*. 5. Aufl. Duncker & Humblot, Berlin, 1996. 200. p.

⁶ BERNER, ALBERT FRIEDRICH: *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*. 1. Aufl. 1857. 138. p. A berneri tankönyv 18. kiadása (1898) utánnyomásban 1987-ben jelent meg. Vö.: ROXIN, CLAUS: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Band I. 4. Aufl. C.H. Beck, München, 2006. 199. p.

⁷ „... alles, was man sonst noch vom Verbrechen aussagt”, nur „Prädikate” sind. Bernert idézi JESCHECK-WEIGEND 1996, 201. p.

⁸ „Die Typizität oder Tatbestandmäßigkeit als Eigenschaft der Handlung ist damit zum begrifflichen des Verbrechens geworden.” BELING, ERNST: *Die Lehre vom Verbrechen*. 1906. 23. p. Vö.: JESCHECK-WEIGEND 1996, 201. p.; ROXIN 2006, 199. p.; GROPP 2005, 109. p.; HAFT, FRITJOF: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 9. Aufl. C. H. Beck, München, 2004. 17. p.

⁹ Vö.: JESCHECK-WEIGEND 1996, 200–201. pp.; ROXIN 2006, 199. p.

¹⁰ SINN, ARNDT: *Die Unterscheidung von Unrecht und Schuld und ihre Bedeutung für die Lehre von der Straftat*. In: GROPP, WALTER – LIPP, MARTIN – STEIGER, HEINHARD (Hrsg.): *Rechtswissenschaft im*

mát a büntetőjog számára Franz von Liszt (1851–1919) és Beling tették használhatóvá és a régi beszámítási tan feladásával a bűncselekmény felépítésébe átvették.¹¹ Karl Binding (1841–1920) e lépés rendszertani jelentőségét bár nem ismerte fel, azonban a *normaelméletében* a jogellenesség fogalmát a büntetőjogból kibontotta és ezáltal önálló jelentőséget adott neki. A büntetendő cselekmény eszerint tulajdonképpen nem a büntetőtörvényt sérti, mivel az csupán szankciókat állít fel, hanem a jogrend fogalmilag előírt parancsait és tilalmait, azaz a normákat szegi meg úgy, hogy az egész jogtalansági tant e normák tartalmából kell és lehet megérteni.¹²

A külön *bűnösségfogalom* kezdete Adolf Merkelre (1836–1896) nyúlik vissza, aki bár a hagyományos beszámítási tant megtartotta, de az 1867. évi művében a szándékoságot és a gondatlanságot a kötelességellenes akaratelhatározás (bűnösség) főfogalom alatt egyesítette.¹³ Ugyancsak a *bűnösség* tana alakulása szempontjából Reinhard Frank (1860–1934) „Die Lehre vom Verbrechen” című 1907. évi munkája kapott különös jelentőséget a normatív bűnösségfogalom megalapítójaként, bár nem egyszeri „felfedezésről” volt szó, hanem a rendszerbeli és az érdemi megvilágítások egész soráról.¹⁴

A fentiek ismeretében a XX. század elején Beling a már említett 1906. évi művében a továbbfejlesztett bűncselekmény-fogalomig jutott el: „Bűncselekmény a tényállásszerű, jogellenes, bűnös, a hozzáillő büntetéssel fenyegetésnek alávetett és a büntetéssel fenyegetési feltételeknek elégséges cselekmény.”¹⁵ Majd megjegyzi Liszt, hogy ez a definíció lényegében egybevág az ő fogalom-meghatározásával, amely szerint „Bűncselekmény a büntetéssel fenyegetett bűnös, jogellenes cselekmény.”¹⁶ Ide vonatkozóan megjegyzendő, hogy ugyanazon tankönyvében Liszt a bűncselekményről két párhuzamos fogalmat is adott. Az első alapján a bűncselekmény a büntetéssel összekapcsolt tényállás(szerűség), amihez tartalmilag hozzátartozik a cselekmény, a jogellenesség és a

Wandel. Mohr Siebeck, Tübingen, 2007. 325–326. pp.; Vö.: NAGY FERENC: *A jogtalanság (jogellenesség) és a bűnösség elválasztásáról*. Jogtudományi Közlöny 2008/6. 295. p.

¹¹ JESCHECK-WEIGEND 1996, 201. p.

¹² [...] „unrichtige Vorstellung, es übertrete der Verbrecher ein Strafgesetz, während sich zeigen wird, dass seine Tat allerdings die strafbare Uebertretung eines Gesetzes im weiteren Sinne, d. h. eines Rechtssatzes...” BINDING, KARL: *Die Normen und ihre Übertretung*. 2. Aufl. Erster Band. Normen und Strafgesetze. Verlag W. Engelmann, Leipzig 1890. 4–7. pp.

¹³ MERKEL, ADOLF: *Kriminalistische Abhandlungen*. Band I. 1867.; MERKEL, ADOLF: *Lehrbuch des deutschen Strafrechts* 1889.; Az egységes jogtalansági fogalom kidolgozása Merkel 1867. évi hivatkozott művében történt meg. E munka újbóli kiadása 1971-ben következett be (Neudruck Glashütten im Taunus). Vö.: GROPP 2007, 30–37. pp.

¹⁴ Vö. MEZGER, EDMUND: *Strafrecht*. Ein Lehrbuch. Duncker & Humblot, München u. Leipzig, 1931. 250. p.; NAGY FERENC: *A bűnösségi tan büntetőjog-dogmatikai főbb fejlődési irányairól*. In: GÁL ANDOR – KARSAI KRISZTINA (szerk.): *Ad Valorem Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára*. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016. 326. p.

¹⁵ Németül: „Verbrechen ist die tatbestandsmäßige, rechtswidrige, schuldhaft, einer auf sie passenden Strafdrohung unterstellte und den Strafdrohungsbedingungen genügende Handlung.” Ezt a belingi fogalmat idézi Liszt is: LISZT V. FRANZ: *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*. 19. Aufl. J. Guttentag, Berlin, 1912. 121–122. pp.

¹⁶ Németül: „Verbrechen ist die mit Strafe bedrohte schuldhaft rechtswidrige Handlung.” Vö. LISZT 1912, 120–122. pp.

bűnösség is. A másik, már idézett liszti meghatározás szerint viszont a tényállásszerűség (Tatbestand) bűncselekmény fogalmi elemmé a büntetendőség keretében válik.¹⁷

2. A bűncselekmény formális és materiális fogalmáról

A bűncselekmény fogalmának *formális* meghatározása szerint bűncselekmény minden olyan emberi magatartás, amelyet a büntető törvénykönyv büntetéssel fenyeget. Minden bűncselekményi fogalmi meghatározás szükséges eleme, hogy a törvény büntetni rendelje, de ezt különféle módokon fejezheti ki. Az ilyen definíció azonban nem ad magyarázatot arra; miért, milyen tartalmi feltételek mellett nyilvánít egyes cselekményeket a törvény bűncselekménnyé. Azaz milyen magatartásmódokat fenyegethet büntetéssel a törvényhozó.

A bűncselekmény *materiális* meghatározása olyan tartalmi elemeket épít be a bűncselekmény fogalmába, amely megmagyarázza a büntetendővé nyilvánítás okát.¹⁸

Ennek háttérben általában az áll(hat), hogy büntetőjogi szabályokat, vagyis parancsokat és tilalmakat csak akkor szabad felállítani, és rendelkezni róla, ha a jogvédelem az emberek közösségi együttélésének biztosítása érdekében a büntetőjogi büntetés, mint az állam legszigorúbb szankciója által elengedhetetlen.¹⁹

A tartalmi elemeknek, ezeknek a megkülönböztető ismérveknek a különféle kombinációit találjuk a különféle tudományos/elméleti fogalmakban. Megjegyezhető, hogy Európában a nyugati országok nagy többsége formális meghatározással operál. Vagyis ezen országokban a törvényhozó nem rendelkezik a bűncselekmény tartalmi fogalmáról, hanem formális és garanciális jelleggel a nullum crimen/nulla poena sine lege elvét kodifikálja.²⁰

II. A klasszikus bűncselekmény-fogalom

A további fejlődést illetően a büntetőjogi dogmatika a bűncselekmény fogalmán belül élesen különböztet(ett) a jogtalanság/jogellenesség és a bűnösség között. A jogtalansághoz kizárólag a cselekmény objektív-külvilági ismérvei tartoztak, míg a szubjektív lelki/pszichés momentumok a bűnösséget jelentették.²¹ Ennek gondolati alapja a kauzális cselekménytan volt, amely a cselekményt, mint tisztán külső kauzális folyamatot élesen elválasztotta a szubjektív akaratit tartalomtól, így minden „külső” a jogellenességhez/jogtalansághoz, minden „belső” a bűnösséghez tartozott. Az 1884. évi második kia-

¹⁷ LISZT 1912, 120–122. pp.; Vö.: TOKAJI GÉZA: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. KJK, Budapest, 1984. 25–26. pp.

¹⁸ VISKI LÁSZLÓ: *Bűncselekmény I. A bűncselekmény fogalma*. In: SZABÓ IMRE (főszerk.): *Állam- és Jogtudományi Enciklopédia. Első Kötet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 435–436. pp.; WIENER A. IMRE: *Büntetendőség – Büntethetőség (Felelősségtan)*. In: WIENER A. IMRE (szerk.): *Büntetendőség – Büntethetőség*. MTA ÁJI-KJK KERSZÖV, Budapest, 2000. 165–166. pp.

¹⁹ JESCHECK 1988, 44. p.

²⁰ NAGY FERENC: *A bűncselekmény törvényi fogalmáról jogösszehasonlító kitekintéssel*. Büntetőjogi Kodifikáció (HvgOrac), 2001. 1. sz. 7. p.

²¹ OTTO, HARRO: *Grundkurs Strafrecht AT*. 7. Aufl., De Gruyter Recht, Berlin, 2004, 205–207. pp.; NAGY 2008, 292–299. pp.

dású liszti tankönyvben a jogtalanság/jogellenesség és a bűnösség különválasztása az objektív és szubjektív szempontból első ízben valósult meg világosan.²²

A XIX. század végére a bűnösség büntetőjog-dogmatikai fogalma egyértelműen elhatárolódott a jogellenességtől/jogtalanságtól. Az objektív jogellenességtől elkülönülő szubjektív bűnösségnek önálló bűncselekmény fogalmi elemmé válása után magát a cselekményt már nem jellemezhetette bűnösség. Ennek következtében létrejött kauzális cselekménytan különbséget tett a magatartást vezérlő akarati forma és az akarat tartalma között. Eszerint a cselekmény fogalmához csupán az akarati forma, az akaratlagosság tartozik hozzá, míg az akarat tartalma a bűnösség szempontjából jut jelentőséghez.²³

Ilyen előzmények mellett a pozitívizmus klasszikus bűncselekmény fogalma a németeknél a XX. század kezdete óta uralkodó tant képviselt. E fogalmi meghatározásra az egyszerűség, az áttekinthetőség és a didaktikusan is előnyös felépítés a jellemző.

Ennek a rendszernek az alapját a cselekményfogalom jelentette, amelyet *Beling* és *Liszt* még egészen naturalista módon fogott fel és értett. Ennek értelmében a cselekmény akaratlagos testi mozgás, amely külvilági változást eredményez. Mindkettőt a feltételegyenértékűség kauzális elmélete köti össze. Ennek a szemléletmódnak a gyenge pontja a mulasztásnál nyilvánult meg, amelyet a büntetőjogban éppúgy, miként a pozitív tevést, a cselekmény fogalmába kell illeszteni. A mulasztás azonban nem testi mozgás, épp az ellenkezője. Ezzel kapcsolatban *Liszt* volt az, aki a mulasztás lényegét elsőként nem a testi magatartási jellegében és minőségében, hanem szellemileg a történés társadalmi jelentésében és értelmében látta. Ugyanis csak akkor beszélhetünk mulasztásról, ha az eredmény megakadályozására vonatkozó jogi kötelezettség megalapozott volt. Azaz a tettestől a lehetséges tevést elvárható okkal bírt, illetve az eredmény megakadályozásának elmulasztása az okozásáival azonosnak tekinthető.²⁴

A cselekmény megléte esetén további vizsgálódás arra irányult, hogy a tényállás-szerűség, a jogellenesség és a bűnösség adott-e. E tekintetben éles különbséget tettek a bűncselekmény *objektív* és *szubjektív alkotórészei* között. Az objektív oldal a tényállás-szerűség és a jogellenesség ismérveiben talált kifejeződést, míg a szubjektív a bűnösség ismervében.

A klasszikus bűncselekmény-fogalom kialakulása mindenekelőtt két társadalomtudományi szellemi áramlat hatásával hozható összefüggésbe. A *naturalista jogtudományi pozitívizmus* az egyik, a *jogállamiság* gondolata a másik. A klasszikus bűncselekmény-fogalom a XIX. század végi naturalizmusra vezethető vissza. A naturalista büntetőjog-tudomány a jelzett időszak tudományos gondolkodását uraló, minden transzcendentális, azaz a tapasztalattól függetlenül létező spekulációkat, elvont okoskodásokat elutasító pozitívizmus gyermeke.²⁵

A klasszikus bűncselekmény-fogalom a *jogtudományi pozitívizmus* jogi gondolkodási stílusából következik. Ez olyan rendszert jelent (miként a természettudomány),

²² Vö. WELZEL, HANS: *Das Deutsche Strafrecht*. 11. Aufl. Walter de Gruyter, Berlin, 1969. 59–60. pp.; NAGY 2008., 297. p.

²³ STRATENWERTH, GÜNTER – KUHLEN, LOTHAR: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 6. Aufl. Verlag Franz Vahlen, München, 2011. 87. p.; NAGY 2014, 145. p.

²⁴ Vö.: LISZT 1912, 137–138. pp.

²⁵ SCHÜNEMANN, BERND: *Einführung in das strafrechtliche Systemdenken*. In: SCHÜNEMANN, BERND (Hrsg.): *Grundfragen des modernen Strafrechtssystems*. Walter de Gruyter, Berlin-New York. 1984. 19–20. pp.

amely egyedül az észlelhető, érzékelhető, biológiailag, vagy fizikálisan leírható tényekre alapoz. E tekintetben a pozitivizmus szigorúan a pozitív jogra és értelmezésére korlátozott olyan szemléletmódot jelentett, amely a jog szinte minden problémájára fogalmi-rendszertani érvekkel kereste a megoldást. Ennek során a filozófiai értékelések, a pszichológiai ismereteket és a szociológiai tényeket a jogi dogmatikából ki kellene hagyni. Így rendkívül *formális* kép alakult ki az emberi magatartás sajátosságairól a bűncselekmény-fogalom felépítése kapcsán.²⁶

A klasszikus bűncselekmény-fogalom formális-objektív jellegével szoros összefüggésben áll a *jogállamiság* gondolata, amely a jog biztonsága és kiszámíthatósága iránti törekvésben fejeződött ki. A jogállamiság elve büntetőjogi kontextusban világos dogmatikai rendszert kívánt, ami a büntetőbíró tevékenységét kiszámíthatóvá és felülvizsgálhatóvá teszi (Magna-Charta-gondolat).²⁷

A naturalizmusnak megfelelően a bűncselekmény-fogalmi rendszerben a jogilag jelentőséggel bíró cselekményt (az akarat által uralt magatartást) *testi mozgásként* értették, amely külvilági változással jár együtt. A cselekmény *tényállásszerűségéhez* kizárólag a *külvilági* (fizikailag leírható) történés tartozik, amit a törvényhozó a *deskriptíve* felfogott (és ezért további értékelést nem kívánó) bűncselekmény-típusként ír(t) le a Btk-ban. Ez az *objektív* oldal, ami a *bűnösség szubjektív* oldalával egészül ki. A bűnösség pedig a tettesnek a tettehez fűződő pszichés kapcsolata. A tényállásszerű cselekmény *jogellenessége* a pozitív joggal való össze nem egyeztethetőséget jelenti. A naturalista gondolkodás tartalmi kihatásaként a kauzalitás fogalma a tényállás (külvilági történés) sarokpontja lett az ún. ekvivalens teória győzelmével, amely minden feltételt okilag azonosnak tekintett.²⁸

A *tényállásszerűség* a cselekmény-történés tisztán külsődleges, értékelésmentes leírása a törvényben, vagyis ez az ismérv *objektív* és *deskriptív* jellegű. A cselekmény-történés jogi értékelése csak a *jogellenesség* síkján következett be tisztán objektív és formális/normatív szempontok alapján. A tényállásszerűség és a jogellenesség közötti összefüggést illetően a tényállásszerűség csupán indiciuma, gyanújele a tőle elkülönülő jogellenességnek: a tényállásszerű cselekmény bár rendszerint jogellenes, de hogy az adott esetben is az-e, az csak a következő fogalmi elem, a jogellenesség szintjén dől el, figyelemmel a jogellenességet kizáró okokra, illetve azok hiányára.

A klasszikus bűncselekmény-felépítés *bűnösség fogalma* ezzel szemben egyesíti és összefoglalja a bűnelkövető belső, szellemi és lelki folyamatait, amelyek a cselekmény-történés során lejátszódtak. A bűnelkövető beszámítási képességét bűnösségi előfeltételnek tekintették, a szándékosságot és a gondatlanságot bűnösségi formaként vagy a bűnösség fajtáiként értették. Tartalmilag meghatározott bűnösségfogalom még hiányzott, továbbá az egyes alkotórészeknek a bűnösségi egészhez való viszonyának tisztázása is elmaradt. Az viszont egyértelmű, hogy a bűnösség a *szubjektív* bűncselekményi ismérvek foglalataként érvényesült az ún. *pszichológiai bűnösségfogalom* megnevezés alatt.

²⁶ Vö.: JESCHECK-WEIGEND 1996, 203. p.

²⁷ Vö.: FREUND, GEORG: *Grundlagen der Strafbarkeit. Vorüberlegung zu den §§ 13. ff.* In: VON HEINTSCHEL-HEINEGG, BERND (Bandredakteur), Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch Band 1. C. H. Beck, München, 2003. 300. p.

²⁸ SCHÜNEMANN 1984, 19–21. pp.; GROPP 2005, 109–110. pp.

A büntetőjogi naturalizmus-pozitivizmus nem csak a ma még használatos bűncselekmény-fogalmi rendszer-elemeket (cselekmény, tényállásszerűség, jogellenesség, bűnösség) teremtette meg, hanem a büntetőjogi dogmatika sok olyan tartalmi megállapítását is, amelyek a büntetőjog kriminálpolitikai és világnézeti alapjainak változása dacára és az ismételt tudományos ellenvetések ellenére is a mai napig makacsul tartják magukat. Ebben nem csak a rendszertani és a tartalmi kérdések szoros kapcsolata ismerhető fel, hanem a szisztematikus gondolkodásban nyugvó kritikai potenciál fontolóra vétele is.²⁹

III. A neoklasszikus bűncselekmény-fogalom

A *Beling-Liszt* szerinti bűncselekmény-fogalom felépítését nem sokkal később mélyreható átalakítási folyamat éri. Ezt a következő fejlődési fokot „neoklasszikus”-nak lehet nevezni, mivel a korábbi rendszergondolkodástól nem oly nagyon alapvető elfordulásról van szó. Inkább rendszer-immanens, ha mélyreható is a reform. A klasszikus jogi gondolkodás formális következetessége helyébe az a törekvés lépett, hogy a bűncselekmény-fogalmat a büntetőjog által követett célok és az alapul szolgáló értékelképzelések szerint kell felépíteni (ún. *teleologikus bűncselekménytan*). Ezen korszak gondolkodásmódját lényegesen meghatározta az *újkantiánizmus* ismeretelmélete, amely a megfigyelés és a leírás természettudományos módszere mellett ismét a megértés és az értékelés saját szellemtudományi metódusát állította a középpontba. Ebből adódott a lökés és lendület, hogy a büntetőjog lényegét is a célokra, az értékekre és eszmékre irányultságban kell látni és észrevenni.

Míg a büntetőjogi naturalizmus szellemében született *Liszt* büntetőjogi tankönyve az 1881. évi első kiadásának megjelenésétől kb. két-három évtizeden át dominált, a századfordulót követően a büntetőjog-tudományi gondolkodás új szakasza kezdődött a naturalizmus tudományelméleti naivitásának legyőzésével. Ehhez a lökést az *újkantiánus filozófia* adta, különösen a délnyugat-német értékfilozófiai áramlata újraéledésével. Ennek értelmében a Sein-ből nem következik a Sollen, más szavakkal, hogy a valóság empirikus elemzése révén soha nem található az értékelésére normatív mérce.³⁰

Az egyszerű és világos klasszikus bűncselekménytan felbomlási folyamatát az ún. *neoklasszikus rendszer* indította el és vezette be. Ennek oka a bűncselekmény-felépítés átalakításában rejlett, abban a felismerésben, hogy a jogtalanság nem minden esetben magyarázható tisztán objektív ismérvekből, és hogy fordítva is, a bűnösség nem kizárólag szubjektív elemekből épül fel. Példaként kínálkozik a lopás tényállása, amely több mint az idegen ingó dolog – objektív – elvétele, ami inkább önkényes dologelvétel főszabályként, büntetőjogi relevancia nélkül, amennyiben az eltulajdonítási célzat belső szubjektív ismérve hiányzik. Vagyis a lopás és annak jogtalansága nem ragadható meg találóan az eltulajdonítási célzat nélkül. Innen nézve szükségessé vált a szubjektív jogellenességi elemek elismerése. Itt így az objektív tényállás szubjektív komponenssel gazdagodik.³¹

²⁹ Uo.

³⁰ Vö.: STÖRIG, HANS JOACHIM: *A filozófia világtörténete*. Helikon Kiadó, Budapest, 2005, 436–441. pp.

³¹ ROXIN 2006, 201–202. pp.; TOKAJI 1984, 26–27. pp.

A másik oldalon a bűnösség bizonyos esetben objektív körülményektől is függ. Továbbá a korábban bűnösségi formaként felfogott hanyag gondatlanság (negligentia) esetében kétséges, hogy fellelhető-e benne egyáltalán akarat elem. Itt az objektív elemnek/körülménynek a bűnösségbe való bevonásáról van szó. Továbbá a bűnösségfogalomnak pszichológiaiból normatívra változásáról. Vagyis a bűnösség, mint a magatartás felróhatósága, az adott szándék ellenére tagadható, mivel a tettes bűnösségre képtelen, azaz nem beszámítható, vagy végszükségben cselekedett.³²

A neoklasszikus irányzat a klasszikus bűncselekmény fogalmi ismérveinek átalakítási folyamata az alábbiak szerint zajlott le. Az átalakítás a *cselekmény-fogalomnál* kezdődött úgy, hogy a naturalista ismerveket az értékírányú büntetőjogi rendszerbe lehessen illeszteni. A cselekménytan nehézségeit különböző módon próbálták túlhaladni, de a közös nevező a kauzális cselekményfogalom volt (akaratlagos emberi magatartás). A későbbi fejlődési fokot *Eberhard Schmidt* által kifejlesztett szociális cselekményfogalom jelentette. E szerint a cselekmény szociális jelenség a társadalmi hatásirányát figyelembe véve. Mélyreható változások érintették a *tényállásszerűséget*. A tényállás tisztán deskriptív és értékelésmentes felfogását a normatív ismervek felfedezése rendítette meg.

Egyidejűleg a tényállás megváltozott felfogásával a *jogellenesség tana* is lényegesen átalakult. Eddigiekben *Binding* befolyása alatt a jogi norma formális megsértését tekintették jogellenességnek, ezt követően a büntető előírások célmeghatározásának megfelelően a jogellenességet/jogtalanságot, mint társadalomra károosságot fogták fel. Ez a materiális szemléletmód lehetőséget kínált az érdeksérelem súlya szerint a jogtalanság fokozatosság alapján történő értelmezésére. Vagyis ha a valóságban nincs érdeksérelem, úgy a cselekmény nem lehet jogellenes. A materiális jogellenesség tana segítségével a törvényileg elismert jogellenességet kizáró okokon túl új ilyen körülmények kialakítására is sor került (pl. a végszükség körében). Megváltozott a tényállás és a jogellenesség viszonyára vonatkozó felfogás is a normatív tényállási elemek és a jogtalansági értelmezés felfedezésével. A tényállás ezáltal *jogtalansági* tényállássá vált a jogellenesség tipikus momentumait érintő bűncselekmény-típus összefoglalására.³³

A teleologikus bűncselekmény-felfogás következtében változás következett be a *bűnösség* tanában is, döntően *Frank* felfedezésének köszönhetően. Szerinte a bűnösség nem csak pszichikai kapcsolat, hanem három egyenrangú elemből összeálló kategória:

- az elkövető normális szellemi állapota, azaz a beszámítási képesség,
- az elkövető konkrét pszichikai kapcsolata a cselekményhez, vagy ennek e lehetősége, vagyis a szándékosság vagy a gondatlanság,
- a körülmények normális adottsága, ami között az elkövető cselekszik, azaz a bűnösséget kizáró okok hiánya.

³² GROPP 2005, 110–111. pp.; ROXIN 2006, 201–202. pp.

³³ MEZGER 1931, 197. és köv. pp. A neoklasszikus bűncselekmény-fogalmi felépítés legmarkánsabb megjelölése Mezgernél található: FREUND 2003, 301. p.; A leginkább érvényes neoklasszikus bűncselekmény-fogalom kifejeződés Mezger tankönyvében található: ROXIN 2006, 200–202. pp.; Ugyanakkor Haft szerint a neoklasszikus bűncselekmény-fogalommal összefüggésben az újkantiánizmus legfontosabb képviselője Gustav Radbruch. Vö.: HAFT 2004, 19. p.

Az említett bűnösségi elemek lényegi összefoglalására a *felróhatóság* fogalma szolgált (normatív bűnösségfogalom).³⁴ E rendszer hiányosságai az 1920-as évektől kezdődően mutatkoztak, és különböző ellentmondások és hiányosságok léptek fel. A bűncselekményi rendszerben szükséges változásokat a finalizmusból kinövő rendszertan hajtotta végre.³⁵

IV. A finalista teória

A büntetőjog tudományában³⁶ a németeknél az 1930-as évektől kezdődően a finalista teória jelent meg. Az 1945 utáni időszakban, így napjainkra külföldön már széles körben elterjedt finalizmus is fenntartotta/fenntartja azt, hogy a bűncselekmény tényállásszerű, jogellenes és bűnös cselekmény. Ez a fogalomváz azonban alapvetően más tartalmat fed(ett), mint a korábbi klasszikus, neoklasszikus bűncselekmény-fogalmi irányzatoknál.

Az új irányzat jogfilozófiai alapját *Hegel* tanai, a fenomenológia és az ontológia jelentették. Ennek következtében az emberi lét meghatározott, antropológiailag adott ún. struktúratörvényeknek engedelmeskedik. Az ilyen logikai struktúrák („sachlogischen Strukturen”) jelentik az új, etikailag orientált büntetőjogi dogmatika alapját.³⁷

A finális teória fő képviselőjének *Hans Welzel*nek³⁸ (1904–1977) a kiindulópontja a finális emberi cselekmény, s erre épül rá a jogi értékelő struktúra. Welzel cselekménytannak központi tézise szerint az ember az életét a cselekvése révén az ész/értelem („Sinn”) a cél („Zweck”) és az érték („Wert”) irányában alakítja. A cselekmény e szerint nemcsak az akarat impulzus által kiváltott külső kauzális történés, hanem a céltevékenység kifejtése („Ausübung der Zwecktätigkeit”). A finalitás: tudatosan a cél által irányított tevékenykedés („bewusst vom Ziel her gelenktes Wirken”).³⁹

A finális bűncselekménytani felfogástól eltérően a *finális cselekményt* nem vált általánosan elfogadottá és uralkodó nézetté a németeknél. Annak, hogy a finális cselekményt – bizonyos sikeres és előnyös megoldásai ellenére – egészében nem érvénye-

³⁴ NAGY 2016, 326. p.

³⁵ JESCHECK-WEIGEND 1996, 207–208. pp.

³⁶ A büntetőjog-tudomány fejlődésére jelentős hatással volt a kanti gondolkodás azon vonása, amely a rendszerfogalmat felértékelte. Kant nyomán a rendszernek az a feladata, hogy az emberi észben található rendezett összefüggésre való igényt teljesítse. Ennek megfelelően Kant a tiszta ész kritikájában a rendszert úgy definiálja, mint a változatos megismerésünk egységét egy eszme, egy elv alatt. KANT, IMMANUEL: *A tiszta ész kritikája*. (Ford.: Kiss János) Atlantisz, Budapest, 2004. 648. p.

³⁷ FREUND 2003, 301. p.

³⁸ Lásd Welzel, Hans címszó, In: LAMM VANDA – PESCHKA VILMOS (főszerk.): *Jogi lexikon*. KJK KERSZÖV, Budapest, 1999. 640–641. pp. Welzel 1936-tól Göttingenben, majd 1951-től Bonnban volt egyetemi tanár, büntetőjogász, jogfilozófus. Welzel nagyszámú tudományos közleményei/művei közül kiemelkedő a jogfilozófiai műve „*Naturrecht und materiale Gerechtigkeit*”. 4. Aufl. 1969. (Természetjog és materiális igazságosság), valamint a büntetőjogi tankönyve „*Das Deutsche Strafrecht*”. 11. Aufl. Walter de Gruyter, Berlin, 1969.; Vö.: HAFT 2004, 23. p.; WELZEL: Az utóbbi 100 év német büntetőjogi dogmatikája és a finális cselekményt. In: HORVÁTH TIBOR – SZÜK LÁSZLÓ (szerk.): Büntetőjogi szakirodalom-gyűjtemény II. kötet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1987. 188–196. pp. Welzel 1966-ban megjelent német nyelvű előbbi tanulmányát magyarra fordította Papp Lászlóné Selmeczi Ágnes

³⁹ Vö.: LENCKNER, THEODOR – EISELE, JÖRG: *Vorbem. §§ 13 ff.* In: SCHÖNKE, ADOLF – SCHRÖDER, HORST: *Strafgesetzbuch Kommentar* 28. Aufl. C. H. Beck, München, 2010. 144. p.

sül(t), három döntő oka mutatható ki. Az egyik az, hogy a tisztán gondatlan deliktumok a tettesi cselekmény finalizmusából nem magyarázhatóak, hiszen a tényállásszerű eredmény nem a finális tettesi irányítás nyomán keletkezik/következik. A másik ok az, hogy a finális cselekménytan felmondja a szolgáltatást a mulasztásos bűncselekményeknél, hiszen a mulasztó nem irányít kauzális folyamatot, hanem számára és terhére épp azt róják fel, miszerint a tőle függetlenül megvalósuló kauzális folyamatba nem avatkozott bele. Harmadrészt a finális cselekménytan ellen felhozható, hogy ontológiai adottságból, tehát pusztán a létezésből, a kauzalitásból vagy a finalitásból Sollen nem vezethető le.⁴⁰

A finális bűncselekményteni felfogásban a jogi értékelő struktúra alapja az a nézet, hogy a szándékosság mint a cselekmény irányának a meghatározója nem a bűnösséghez, hanem a jogtalansághoz tartozik. Ilyen átrendezés esetén azonban a dogmatika immanens logikájából következik, hogy nem juthat más osztályrész a gondatlanságnak sem. Más kérdés, hogy a finalista szemléletnek igazán a szándékos tevékenységről alkotott modell felel meg, amitől rendszertanilag is elkülönítve bajlódik a gondatlan, másrészt a mulasztásos bűncselekményekkel.

Ami *Welzel* rendszerét közelebbről illeti, a tényállásszerűség és a jogellenesség egy közös főfogalom, a jogtalanság körébe kerül. A szándékosságot és a gondatlanságot a bűnösségből közvetlenül a tényállásszerűségbe helyezi, ezáltal azonban azok a jogtalanság alkotórészeivé válnak. Így azzal a korábbi felfogással szemben, amely az objektív jogellenesség és a szubjektív jogellenességi elemek viszonyát szabály s kivétel alapján értelmezte, a finalizmus magát a jogtalanságot elvileg is szubjektivizálja. Másfelől a szándékosságnak és a gondatlanságnak a bűnösség köréből való kikerülésével a korábban a pszichés viszonyt is felölelő pszichológiai-normatív (komplex) bűnösség az alapvető lélektani tartalmától teljesen megfosztott, tisztán normatív kategóriává vált (*Welzel*nél a bűnösség elemei a beszámítási képesség, a jogellenesség tudatának a lehetősége és az elvárhatóság).⁴¹

Welzel finális tana tehát szembefordult a dogmatikai fogalmak elrendezésének hagyományos rendjével, és jelentős szisztematikai fellendülést hozott. Azon ontológiai alap, amelyre *Welzel* a finalizmust építette, a pozitív jogtól való viszonylagos függetlenségét nyerte el, és így kritikai hangsúlyokat, s distanciát engedett meg és feltételezett. Azonban az is megjegyezhető, hogy a német büntetőjogi dogmatika *Welzel* halála után elvesztette érdeklődését a finális cselekménytan iránt és a belőle folyó következtetéseket más levezetéssel oldotta meg.

V. Jelenleg elterjedt „vegyes, közvetítő formák”: neoklasszikus finalista szintézis

Az újabb bűncselekményi koncepciók aligha foglalhatók egy egységes fogalom alá. A *közvetítő* bűncselekmény-fogalmi felfogás a német dogmatika jelenleg is uralkodó irányzata, amely lényegében a *neoklasszikus és a finalista megoldások szintézisét* jelen-

⁴⁰ Vö. ROXIN, CLAUS: *Zur neueren Entwicklung der Strafrechtsdogmatik in Deutschland*. Golttdammer's Archiv für Strafrecht 2011/12. 679. p.

⁴¹ WELZEL 1969, 48., 59–77., 127–137., 152. s. köv. p.; TOKAJI 1984, 30–34. pp.; NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. HVG-Orac, Budapest, 2010. 90–91. pp.

ti. Ez a szintézis a legtöbb szerzőnél a finalizmus által felvetett új impulzusok és az érték- és célgondolat által meghatározott neoklasszikus tan figyelembevételét jelenti. A közvetítő felfogás általában nem fogadja el a finalista cselekményt teljes egészében, de azt igen, hogy a szándék a tényállásszerűség része is. Tehát a finalizmus jogi értékelő struktúráját anélkül képviselik, hogy magát a finális cselekményt magukévá tennék.

A tényállásszerűséget és a jogellenességet magában foglaló jogtalanság és a bűnösség között akként tesznek különbséget, hogy a jogtalanság a tényállásszerű magatartás, illetve eredmény értéktelensége (a tette vonatkozó negatív ítélet), a bűnösség viszont a tettes felfogásának és gondolkodásmódjának az értéktelensége (a tettesre vonatkozó negatív ítélet). A neoklasszikus irányzathoz származóan megmaradt a jogellenesség mint a társadalomra való károosság materiális felfogása és a bűnösségnek felrúhatósággénti értelmezése.⁴²

Ezen újabb koncepciók többsége szerint a bűncselekmény felépítése a következő képet mutatja. Megmarad a tényállásszerűség, jogellenesség és a bűnösség. A cselekmény *tényállásszerűsége* egy meghatározott bűncselekmény-típusnak a törvény által körülírt ismérveivel való egyezését jelenti. Ezt az első fogalmi elemet jogtalansági tényállásként értelmezik, és objektív és szubjektív oldalra bomlik. A *jogellenesség* a jog általános Sollen-követelményeivel szembeni ellentétet kifejező, a tette vonatkozó negatív értéktétele, amely szintén objektív és szubjektív elemekből áll.

A *bűnösségen* olyan tényállás értendő, amelynek alapján a tettesnek a jogtalan cselekményéért szemrehányás tehető, azaz a tettesnek a cselekménye felrúható. A bűnösség a bűnösségre való képességet (beszámítási képességet), (potenciális) jogtalanság tudatát, valamint a bűnösséget kizáró és kimentési okok hiányát feltételezi. Mind a szándékosság, mind a gondatlanság kettős funkciót tölt be, amelynek során egyrészt tényállási, másrészt bűnösségi szinten szerepelnek.⁴³

Ennek a bűncselekmény-fogalomnak a meghatározása bár külsőleg az egyes elemeiben szétbontottan taglalt és elemzett, mégis ez semmit nem változtat azon, hogy a deliktualis történet mindig a maga egészében kell látni, ha a mindenkor bűncselekményi kategória megváltozott látószögén keresztül is.⁴⁴

Ugyancsak a finalizmussal kapcsolatos vitában alakult ki tehát a „szándékosság kettős helyéről/funkciójáról” (*Doppelstellung/Doppelfunktion des Vorsatzes*) szóló tan, amely szerint a szándékosság a cselekmény irányának a meghatározójaként a jogellenességhez, a motivációs folyamat eredményeként pedig „érületi értéktelenséggént” (*Gesinnungsunwert*) a bűnösséghez tartozik.⁴⁵ *Roxin* már nem az egyazon szándék kettős helye, hanem amellet foglalt állást, hogy dogmatikailag két szándékfogalom létezik: a jogtalanság körében maradó tényállási szándék, továbbá a bűnösségi szándék, az értékelés eltérő jellegének megfelelően. A jogtalanság megállapításával a cselekmény érté-

⁴² Vö.: GROPP 2005, 110. p.

⁴³ FREUND 2003, 302. p.; EISELE, JÖRG: *Vorbem, §§ 13 ff.* In: SCHÖNKE, ADOLF – SCHRÖDER, HORST: *Strafgesetzbuch Kommentar* 29. Aufl. C. H. Beck, München, 2014. 144. p.

⁴⁴ Vö.: EISELE 2014, 144. p.

⁴⁵ JESCHECK – WEIGEND 1996, 243.; WESSELS, JOHANNES – BEULKE, WERNER: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 37. Auf. Heidelberg, C. F. Müller Verlag, 2007. 51–52. pp.; TOKAJI 1984, 33. p.; NAGY 2010, 91. p.

kelése a társadalomra való károságára figyelemmel, míg a bűnösség megállapításával a felróhatóság szempontjából történik.⁴⁶

A németeknél a bűncselekmény fogalmi elemeit, dogmatikai kritériumait illetően alapvetően két büntetőjogi/dogmatikai rendszer fejlődött ki napjainkra; egyrészt a kauzalisztikus, finális (ontológiai), másrészt a funkcionális (normatív). A finalizmusnak és metodológiájának bizonyos elutasítása nyomán a legutóbbi időszakban a funkcionális is fellendülést ért el. Ez az elméleti koncepció két eltérő irányban halad manapság. Az egyik 1970 óta Claus Roxin „célracionális” (*zweckrational*) tanaira épül, aki a büntetőjogot a kriminálpolitika, a kriminálpolitikai célok felé igazítja, orientálja és a finalizmus deduktív-axiomatikus módszerétől eltávolodott/eltávolodik.⁴⁷

A funkcionális másik iránya túlnyomórészt Günther Jakobs tanaira épül, akinek kritikája a finalizmus ontológiai módszerére vonatkozik. Jakobs a büntetőjog logikai-objektív struktúrájával kapcsolatban álló törvényhozással és tudománnyal összefüggésben hangsúlyozza, hogy az ontológiára hivatkozó dogmatika hanyatlásának vagyunk a tanúi.⁴⁸ Mindketten, Roxin és Jakobs is a funkcionális képviselői és szisztematikus elképzeléseikben bizonyos fokú hegei hatás érzékelhető, ugyanakkor az értékek filozófiája újkantiánus gondolkörre is, úgy, hogy mindketten a finalizmus elutasítása révén a különböző fogalmak normatív vagy teleológiai aspektusának elsőbbséget adnak.⁴⁹

VI. Kapcsolódások az általános bűncselekménytanhoz

A deliktum fogalmi összetevői közül a cselekménytan a németeknél uralkodó befolyást gyakorol(t) az általános bűncselekménytanra. Egyrésztől különösen erős kapcsolat alakult ki a kauzális cselekménytan és a korábbi klasszikus bűncselekménytani rendszer között. Másrészt nagyon szoros kapcsolódás ismerhető fel a finális cselekménytan és a belőle levezetett finális bűncselekménytani rendszer között, amely perszonális jogtalansági tanná épült ki.

Csak a szociális cselekménytan jutott arra a helyes felismerésre, hogy a cselekményfogalom korlátozott funkciójú a deliktum felépítésében. Vagyis ez a behatárolt fogalom a rendszergondolkodás korai megállapítását az utána következő értékelési fokok számára (tényállásszerűség, jogellenesség és bűnösség) kizárja, és nem engedi, hogy a jogtalansági és a bűnösségi tant már a cselekményfogalom egy meghatározott rendszerbe kényszerítse.⁵⁰

⁴⁶ ROXIN 2006, 202. p.

⁴⁷ ROXIN 2006, 205–211. pp.; ROXIN, CLAUDIUS: *Kriminalpolitik und Strafrechtssystem*. 2. Aufl. Walter de Gruyter, Berlin, 1973.

⁴⁸ JAKOBS, GÜNTHER: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 2. Aufl. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1993., Vorwort, 34–49. pp.

⁴⁹ Vö. SCHÜNEMANN, BERND: *Strafrechtsdogmatik als Wissenschaft*. In: SCHÜNEMANN, BERND et al. (Hrsg.), *Festschrift für Claus Roxin*. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 2001. 23–24. pp. Schünemann e munkájában az ontologizmus és a normativizmus viszonyában a kívánatos szintézisről is ír.

⁵⁰ WESSELS, JOHANNES – BEULKE, WERNER – SATZGER, HELMUT: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 43. Aufl. C.F. Müller, Heidelberg u.a. 2013. 43–44. pp.

A tényállásszerűség és a (büntető)jogellenesség viszonya

A tényállásszerűség és a (büntető)jogellenesség viszonyát illetően több – bár jobbára látszólagosan – ellentmondó felfogással találkozhatunk:

- a tényállásszerűség a jogellenesség *ratio essendi*-je;
- a tényállásszerűség a jogellenesség *indiciuma*;
- a tényállásszerűség a jogellenesség *ratio cognoscendi*-je.

a) Amennyiben a tényállásszerűség a jogellenesség *ratio essendi*-je, a *tényállásszerűség megállapításával a magatartás jogellenesnek is tekinthető*. Ennek a megállapításnak viszont a jogellenességet kizáró okok megléte mondhat ellent, hiszen ha a tényállásszerűség a jogellenesség *ratio essendi*-je lenne, ez azt jelentené, hogy az elkövető magatartása jogellenes is, viszont ha az elkövető cselekményét például jogos védelemben valósítja meg, akkor az mégsem minősíthető jogellenesnek. Ez nyilvánvaló ellentmondás, aminek feloldása a tényállásszerűség fogalmának oly tág felfogásával történik e nézet értelmében, hogy a tényállás csak akkor valósul meg, ha a cselekmény jogellenes is, azaz ha jogellenességet kizáró okok nem állnak fenn. Vagyis a tényállásszerűség a szokásos jelentésén túlmenően a kizáró okokat is magában foglalja oly módon, hogy a kizáró körülmények hiánya a tényállásszerűséget megalapozza. Ezáltal a kizáró okok negatív tényállási ismérvek, aminek következményeként a tényállásszerűség és a jogellenesség megfelelően nem különül el a bűncselekmény fogalmi felépítésénél.

Ez a felfogás az ún. negatív tényállási elemek tanához vezet, amelynek következményeként a bűncselekmény struktúrája a jogtalanságból (tényállásszerűségből és jogellenességből) és a bűnösségből áll, tehát a bűncselekmény felépítése két elemből tevődik össze. Ezt a nézetet nem jelentéktelen kisebbségi vélemény képviseli.⁵¹

b) Az *indicium* olyan figyelembe veendő gyanújel, amelynek megléte bizonyos valószínűséggel a jogellenesség fennállására enged következtetni. Annak valószínűsége, hogy egy konkrét esetben a tényállásszerű magatartás egyúttal jogellenes is, ez bűncselekményenként eltérő. A *tényállásszerűség pusztán kapcsolódási pont a jogellenességre* vonatkozóan, vagyis a tényállásszerűség megállapítása alkalmat kínál a cselekmény jogellenességének vizsgálatára.

Ez a nézet félreérthető és nélküli az önálló kifejeződési tartalmat. Gyakorlatilag e felfogás a klasszikus bűncselekmény-fogalom elfogadásával és képviselésével függ össze.⁵²

c) A tényállásszerűség a jogellenesség *ratio cognoscendi*-je felfogás értelmében a *tényállásszerűség megállapítása eszköz a tipikusan, rendszerint jogellenes magatartás felismerésére*. A tényállásszerű magatartásnak jogellenességgéértékelése csak a jogellenesség vizsgálata után, kiváltképp a szóba jöhető jogellenességet kizáró okok elemzése és tagadása után lehetséges.⁵³

Ez tekinthető a jelenlegi uralkodó nézetnek.⁵⁴

⁵¹ GROPP, WALTER: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 4. Aufl., Springer, Verlag, Berlin, Heidelberg, 2015. 174. p.

⁵² GROPP 2015, 176–177. pp.

⁵³ Vö.: GROPP 2005, 179–183. pp.; GROPP 2015, 174–178. pp.; NAGY 2014, 194. p.

⁵⁴ GROPP 2015, 177–178. pp.

A korábban említett felismeréseknek megfelelően képviseli a német uralkodó nézet manapság az ún. teleologikus bűncselekményt, ami szerint a szándékosság és a gondatlanság a magatartásforma mellett bűnösségi forma is, úgy hogy mindkét ismérv a bűncselekmény felépítésében kettős funkciót (a jogtalanságban és a bűnösségben) tölt be. Ezen uralkodó bűncselekménytani nézet képviselői például Eser, Gropp, Haft, Jescheck, Köhler, Kühl, Roxin, Wolter.⁵⁵

VII. A szándékos bűncselekmény-fogalom jelenlegi felépítési alapstruktúrája – Gropp nyomán

Az ún. *közvetítő cselekmény-fogalom* bázisán a külvilági változás akaratlagos okozása akkor büntetendő, ha a cselekmény

- *tényállásszerű*: azaz az értéktelenség (*Unwert*) törvényi rendelkezésben leírt és büntetéssel fenyegetett megvalósításának megfelel.
- A tényállásszerűség *objektív elemeihez* szükséges
 - az elkövető magatartása akaratlagos testi magatartás formájában tevés vagy mulasztás értelmében, ami
 - a törvényi előírásnak megfelelően külvilági változást (eredményt) idéz elő,
 - okozatos és a cselekvő elkövető tette (objektíve) beszámítható.
- A tényállásszerűség *szubjektív elemei (perszonális Unwert)*: a cselekvő elkövető a törvényi rendelkezésben leírt magatartást
 - szándékosan valósítja meg és az ott, adott esetben írt
 - speciális személyi ismérvek (*Gesinnungsmerkmale*) mutathatók ki.

A tényállásszerű cselekmény azonban csak akkor büntetendő, ha *jogellenes*. Ez akkor állapítható meg, ha nincs olyan ok, amely a tényállási és a személyi értéktelenség megvalósítását – a törvényi büntetendőségi jellemzők ellenére – jogszerűvé tenné.

Amennyiben a tényállásszerűség és a jogellenesség igenlően adott, büntetőjogi *jogtalanság* valósul meg.

Büntetendő, ha a cselekvő elkövető a tényállásszerűen jogellenes cselekményt *bűnösen* (=felróhatóan) valósította meg. Ez akkor adott, ha a cselekvő elkövetőnek felróható, hogy

- tudta, illetve legalább tudhatta, hogy a magatartása jogellenes, (legalább potenciális) jogellenességi, illetve jogtalansági tudat ismeretében;
- tudva és akarva a (törvényi) előírást sértett meg (szándékosság); és ha
- bűnösségre képesség (beszámítási képesség) adott volt, és az esetleges
- speciális személyi ismérvek (*Gesinnungsmerkmale*) is; továbbá
- nincs bűnösséget kizáró ok, illetve kimentő ok.⁵⁶

⁵⁵ WESSELS – BEULKE – SATZGER 2013, 43–44. pp.

⁵⁶ GROPP 2015, 125–126. pp.

FERENC NAGY

MODIFIKATIONEN DES VERBRECHENAUFBAUS IN DER ENTWICKLUNGSLINIE DES DEUTSCHEN STRAFRECHTS

(Zusammenfassung)

Der Verfasser dieses Beitrags gibt einen kurzen Überblick über die deutsche Entwicklung des Verbrechensaufbaus seit der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts.

Auf der Entwicklungsstufe eines in sich geschlossenen Systems erscheint die Lehre von der Straftat erstmals im sog. *klassischen Verbrechensbegriff des Positivismus*, der sich in Deutschland unter dem Einfluss von *Liszt* und *Beling* um die Wende zum 20. Jahrhundert Bahn brach.

Die „klassische Straftat“ ist viergliedrig konzipiert als eine Handlung, die tatbestandsmäßig, rechtswidrig und schuldhaft ist. Dabei wurde scharf zwischen den objektiven (Tatbestandsmäßigkeit, Rechtswidrigkeit) und subjektiven (Schuld) Bestandteilen des Verbrechens unterschieden.

Unter dem Einfluss des *Neukantianismus* erfuhr der klassische *Verbrechensbegriff* bis zum Jahr 1930 eine Reihe von Veränderungen. Im Sinne des *neoklassischen Systems* wird der objektive Tatbestand mit subjektiven Komponenten angereichert. Das Gegenstück bildet der Einzug objektiver Elemente in die Schuld, die Wandlung des Schuldbegriffs vom psychologischen zu einem normativen.

Die neue *finale Lehre von Hans Welzel* hat von Anfang an den final verstandenen Handlungsbegriff zur Grundlage des Verbrechensaufbaus gemacht. Welzel bezeichnete die Handlung als „Ausübung der Zwecktätigkeit“. Die wichtigste Besonderheit war die Gleichstellung der Finalität mit dem Vorsatz. Daraus ergab sich, daß der Vorsatz nicht der Schuld, sondern dem Tatbestand zuzuordnen war.

Mehrheitlich stellen die jüngeren *vermittelnden Konzepte* eine *Synthese* zwischen dem neoklassischen und dem finalen Verbrechensbegriff dar.

Am Ende des Beitrags stellt der Autor die Grundstruktur der Vorsatzdelikte im vermittelnden Verbrechensbegriff nach Walter Gropp dar.